

TYÖNEUVOSTO

LAUSUNTO

TN 1394-04 (ään. 5-2)

Mikonkatu 4, PL 34

00023 VALTIONEUVOSTO

puh. 09 - 645 593

13.5.2004

6/2004

Lausunnonpyytäjä: Turun ja Porin työsuojelupiiri

Asia: Työaikalain soveltaminen veneisännän työhön

Vireille: 17.2.2004

Työnantaja: X Oy Ab

Lausuntopyyntö

Työsuojelupiirin työsuojelutoimisto on pyytänyt työneuvostolta lausuntoa siitä, sovelletaanko Y:n merellä tekemään työhön työaikalakia vai lakia työajasta kotimaanliikenteen aluksissa. Lausuntoa on pyydetty erityisesti siitä, onko Y:n työ veneisäntänä ollut sellaista, että työaikalain 2 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan työnantajan asiana ei voida katsoa olevan valvoa työhön käytettävän ajan järjestelyjä. Y ja työnantaja X Oy Ab ovat yksimielisiä siitä, että Y:n työskentely maalla täyttää työaikalain soveltamisen edellytykset. Erimielisyyttä on siitä, täyttääkö työskentely merellä työaikalain soveltamisen edellytykset.

Y työskenteli päätoimisena veneisäntänä X Oy:n palveluksessa määräaikaisessa työsuhteessa 25.3.2002 – 4.10.2002. Y:n tehtäviin kuului työsopimuksen mukaan vastuullisena veneisäntänä ja kipparina toimiminen Suomessa ja Itämeren alueella. Näihin tehtäviin kuuluivat muun muassa veneristeilyjen valmistelu, veneen kunnostus, lisäpalvelut ja tarjoilut. Keväällä ja kesällä väliaikoina tuli osallistua veneiden huoltoon ja kunnostukseen sekä kauden aikana kunnossapitoon ja

korjauksiin. Tehtäviin kuului myös osallistua viikkovuokrausveneiden luovutukseen ja vastaanottoon. Työpaikoiksi on määritelty Taalintehdas, Kasnäs, Helsinki, Turku ja Airisto.

Y kuvaa lausuntopyynnön liitteenä olevissa selvityksissään tehtäviään seuraavasti. Kevätkunnostus ajoittui työsuhteen alusta kesäkuun alkuun ja tällöin Y teki pohjien maalauksia, laiteasennuksia, rikkauksia ja erilaisia korjauksia tarpeen mukaan. Huoltotyötä (veneiden yleiskunnon tarkistus, öljynvaihto, sähkövikojen korjaus ja muut tarpeelliset korjaukset) Y teki kevätkunnostuksen jälkeen eri satamissa (Taalintehdas, Kasnäs, Airisto, Turku, Helsinki ja Tukholma). Myös vuokraluovutuksia ja -vastaanottoja Y teki eri satamissa (Kasnäs, Airisto ja Tukholma). Luovutusten yhteydessä hän kävi asiakkaan kanssa läpi veneen tekniikan ja varusteet. Lisäksi Y täytti vuokrausasiakirjat ja vastaanotti takuutalletuksen. Vastaanotossa hän täytti vastaanottoasiakirjan ja korjasi mahdollisuuksien mukaan vuokrausajana ilmenneet veneen viat. Y teki siirtopurjehduksia eli siirsi veneen satamasta toiseen (Taalintehdas, Kasnäs, Airisto, Turku ja Tukholma).

Asiakaspurjehduksia Y teki eri satamista (Kasnäs, Airisto, Turku ja Helsinki). Purjehdusten pituus vaihteli yhdestä päivästä kymmeneen päivään. Lähdettäessä yhden tai kahden päivän pituisille purjehduksille oli tapana, että Y sai lähtöä edeltävänä päivänä tai lähtöpäivänä tiedot lähtö- ja paluusatamista sekä lähtö- ja paluuajoista. Lisäksi Y sai listan ruoista ja juomista, jotka hänen piti hankkia purjehdukselle. Lähdettäessä hän teki asiakkaan kanssa ja toiveiden mukaan purjehdussuunnitelman. Suunnitelmat muuttuivat kuitenkin usein sään ja sen mukaan, miten asiakkaat viihtyivät purjehduksella. Usein paluuajankohta muuttui myöhäisemmäksi kuin alun perin oli sovittu. Purjehdusten aikana Y navigoi ja huolehti asiakkaan turvallisuudesta ruoan ja juoman tarjoilun lomassa. Pidemmillä purjehduksilla purjehduspäivän pituus päätettiin ja reittisuunnitelmat tehtiin asiakkaan toiveiden mukaan. Purjehdusten aikana Y navigoi ja vastasi veneen turvallisesta etenemisestä. Lisäksi hän teki tarpeen mukaan huolto- ja korjaustöitä. Purjehdusten päätyttyä hän siivosi veneen.

Y:n mukaan työnantaja on voinut valvoa käytettyä aikaa myös merellä, vaikka työnantaja on ilmoittanut selvityksessään, ettei ole pystynyt kontrolloimaan työaikaa merellä ja näin veneessä vietetty aika ei ole työaikaa. Y:n mukaan työnantaja ilmoitti etukäteen lähtö- ja tuloajoista sekä satamista. Matkan jälkeen työnantajan kanssa keskusteltiin matkan sujumisesta viimeistään matkan päättymistä seuraavana päivänä. Usean keskustelun aiheena oli ollut matkojen keston ennakoitavuus. Matkan kesto oli luonnollisesti työnantajan tiedossa, koska matkan ajalta laskutettiin asiakkaita. Y on ilmoittanut, että hänen ollessaan merellä yhteyksiä pidettiin yllä puhelimitse. Yhtiön toimitusjohtaja saattoi antaa puhelimitse ohjeita työtehtävistä, jos ne eivät olleet selvillä ennen lähtöä. Y on ilmoittanut, että veneiden siirtoon käytetyn ajan pystyi myös laskemaan jakamalla matkan pituuden veneen nopeudella.

Työnantaja on työsuojelutoimiston tietojen mukaan laiminlyönyt kokonaan työaikakirjanpidon, mutta työntekijä on tehnyt työpäiviensä pituuksista muistiinpanoja. Työsuojelutoimisto toteaa, että kaikki Y:n merellä viettämä aika (kuten omaehtoinen osallistuminen illanviettoihin) ei voine olla työaikaa, mutta Y:n työtehtävät merellä ovat sellaisia, joihin käytettyä aikaa työnantaja on

voinut valvoa. Työsuojelutoimisto katsoo, että koska Y:n työstä suurin osa on selkeästi työaikalain alaista, on hänen kaikkeen – myös merellä tapahtuneeseen – työskentelyyn sovellettava työaikalakia eikä lainkaan työajasta kotimaanliikenteen aluksissa annettua lakia.

Asianosaisen kuuleminen

Työneuvosto on varannut X Oy Ab:lle tilaisuuden lausua asiassa. Yhtiö ei ole määräpäivään mennessä toimittanut lausumaansa.

Yhtiö on asiassa aiemmin työsuojelutoimistolle toimittamassaan selvityksessä todennut muun muassa seuraavan. Y:n työhön kuului kaksi pääaluetta: huolto- ja satamatoiminta sekä veneisäntänä toimiminen. Huolto- ja satamatoimintaan kuului veneiden valmistelua, korjauksia, veneiden luovutusta asiakkaille sekä veneiden vastaanotto asiakkailta. Lisäksi tehtäviin kuului päivystystä ja varallaoloa. Veneisännän tehtäviin kuului valmistella vene purjehdusta varten, asiakkaiden vastaanotto, purjehtiminen sekä veneen huolto purjehduksen jälkeen. Veneisäntä purjehtii asiakkaiden kanssa työnantajan purjeveneellä ja vastaa asiakkaiden turvallisuudesta, viihtyvyydestä sekä veneen toiminnasta. Veneisäntä osallistuu yleensä myös asiakkaiden illanviettoihin sekä muihin sosiaalisiin tapahtumiin. Purjehdukset kestävät 4 tunnista 6,5 vuorokauteen. Purjehdusten aikana veneisäntä asuu veneessä. Työnantajan oli käytännössä lähes mahdotonta kontrolloida Y:n työaika. Y:n tuli itse pitää kirjaa työtehtävistään ja käytetystä työajasta. Työnantaja on vaatinut Y:tä toimittamaan työlistat kerran kuukaudessa. Y ei ole kuitenkaan toiminut pyydetyllä tavalla. Työnantaja katsoo, että työaikalain soveltaminen veneisännän tehtäviin on mahdotonta tehtävän luonne huomioon ottaen. Työpäivän pituus riippuu veneisännän ja asiakkaiden yhdessä sopimien purjehduspäivien pituudesta – tähän ei työnantajalla ole mahdollisuutta vaikuttaa. Purjehduksiin kuuluvat lisäohjelmat eivät myöskään kuulu työtehtäviin.

TYÖNEUVOSTON LAUSUNTO

Sovellettava työaikasäädös

Asiassa on kysymys ensiksi siitä, mitä työaika koskevaa lakia Y:n tekemään työhön on sovellettava. Y:n työstä osa on tapahtunut merellä, ja näin ollen arvioitavaksi tulee, kuuluuko työ sellaisen erityislain soveltamisalaan, että työ jää työaikalain 2 §:n 1 momentin 9 kohdan perusteella työaikalain soveltamisalan ulkopuolelle. Jos työhön lähtökohtaisesti soveltuu työaikalaki, arvioitavaksi tulee myös, onko työtä tehty työaikalain 2 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetuissa olosuhteissa, jolloin työ jää sen itsenäisen luonteen takia työaikalain soveltamisalan ulkopuolelle.

Työneuvostosta ja työsuojelun poikkeusluvista annetun lain (608/1946) 1 ja 9 §:n mukaan työneuvoston toimivaltaan kuuluu lausuntojen antaminen muun muassa työaika koskevien lakien soveltamisesta ja tulkinnasta siten kuin siitä erikseen säädetään asianomaisissa laeissa. Työaika koskevista laeista työneuvoston lausuntoa voidaan pyytää työaikalain (605/1996) tulkinnasta, mutta ei esimerkiksi työajasta kotimaanliikenteen aluksissa annetusta laista (248/1982) eikä merityöaikalasta (296/1976). Jotta voidaan arvioida, kuuluuko lausuntopyynnössä esitetty asia työneuvoston toimivaltaan, on kuitenkin tarkasteltava myös mainittujen erityislakien soveltamisaloja. Tämä on osaltaan myös työaikalain 2 §:n 1 momentin 9 kohdan tulkintaa koskeva kysymys.

Työaikalain soveltamisala on yleinen. Lakia sovelletaan lähtökohtaisesti kaikkeen työ- ja virkasuhteessa tehtyyn työhön. Lain 2 §:ssä on säädetty soveltamisalan poikkeuksista. Pykälän 1 momentin 9 kohdan mukaan lakia ei sovelleta muun muassa työhön, jossa noudatettavasta työajasta on säädetty erikseen, kuten on tehty kotitaloustyöntekijän työsuhteesta annetussa laissa, puolustuslaitoksen virkamiesten työajasta annetussa laissa, merityöaikalaisissa ja työajasta kotimaanliikenteen aluksissa annetussa laissa.

Työajasta kotimaanliikenteen aluksissa annetun lain 1 §:n mukaan lakia sovelletaan työsuhteessa tehtävään työhön suomalaisessa kotimaanliikenteeseen käytettävässä aluksessa tai työnantajan määräyksestä väliaikaisesti muualla. Lain 2 §:n mukaan kotimaanliikenteellä tarkoitetaan liikennettä Suomen rajojen sisäpuolella sekä Saimaan kanavan vuokra-alueella ja siihen välittömästi liittyvillä Neuvostoliiton, nykyisin Venäjän vesialueilla. Ulkomaanliikenteessä käytettävällä aluksella tehtävään työhön sovelletaan merityöaikalakia. Asiakirjoista saatavan selvityksen perusteella lausuntopyynnössä kuvatussa tapauksessa on ollut kysymys pääosin kotimaanliikenteestä. Työajasta kotimaanliikenteen aluksissa annetun lain soveltamisalaan ei vaikuta se, että aluksella tehdään toisinaan matkoja Suomen vesialueen ulkopuolelle, mikäli nämä matkat ovat tilapäisiä (lain 2 §:n 2 mom.).

Työajasta kotimaanliikenteen aluksissa annettu laki voi siis tulla sovellettavaksi myös muualla kuin aluksessa tehtävään työhön, mikäli tätä työtä tehdään työnantajan määräyksestä ja väliaikaisesti. Hallituksen esityksessä 257/1981 ei ole perusteltu, mitä väliaikaisuudella tarkoitetaan.

Asiakirjoista saatavan selvityksen mukaan Y on työskennellyt satama- ja huoltotehtävissä maissa ja veneisäntänä merellä. Y:n työhön on siis kuulunut erilaisissa olosuhteissa tehtävää työtä, mutta asiakirjoissa ei ole yksityiskohtaista selvitystä siitä, minkä osuuden Y:n työstä yhtäältä maissa, toisaalta merellä tapahtuva työskentely muodosti. Runsaan puolen vuoden pituisen työsuhteen aluksi Y oli tehnyt veneiden kevätkunnostusta maissa hieman yli kaksi kuukautta, minkä jälkeen hän on työskennellyt vaihtelevasti purjehduksilla ja satamissa. Voidaan olettaa, että työsuhteen loppuaikana syys-lokakuussa maissa tehtävän työn osuus on kasvanut.

Lausuntopyynnössä on viitattu niin sanottuun pääasiallisuusperiaatteeseen ja esitetty, että Y:n työtä olisi kokonaisuudessaan pidettävä työaikalain alaisena, koska sitä on suurin osa hänen työstään. Pääasiallisuusperiaatetta ei ole kirjattu lakiin, mutta sitä on vakiintuneesti noudatettu muun muassa työneuvoston tulkintakäytännössä. Periaatteen mukaan se, minkä työaikasäädöksen alaista työtä työntekijä on pääasiallisesti suorittanut, ratkaisee työntekijän kaikkeen työhön sovellettavan lain valinnan. Periaate tulee sovellettavaksi, kun työntekijä suorittaa erilaisia työtehtäviä lomittain tai rinnakkain siten, etteivät nämä työtehtävät muodosta selkeästi toisistaan riippumattomia pitkäköjiä ajanjaksoja (Virtanen, Kauppaliikkeiden ja toimistojen työaikalaki, s. 63-64). Saman työntekijän yhdelle työnantajalle tekemään työhön, johon sisältyy lomittain tai rinnakkain eri työaikasäädösten mukaista työtä, ei voida soveltaa kahta eri työaikasäädöstä, vaan työhön sovellettava työaikasäädös valitaan pääasiallisuusperiaatteen mukaan (ks. Kaarlo Sarkko, Työaikalaki, 1982, s. 54 s. ja siinä selostetut työneuvoston lausunnot). Sen sijaan on mahdollista, että osa työaikalain alaisen työntekijän tekemästä työstä jää sen itsenäisen luonteen takia kokonaan työaikasäätelyn ulkopuolelle, mutta hänen kiinteällä työpaikalla suorittamaansa työhön - ellei se ole tilapäistä ja lyhytaikaista - sovelletaan työaikalakia (ks. hallituksen esitys 34/1996 s. 36 ja esim. jäljempänä selostettava lausunto TN 1379-00).

Kuten edellä on todettu, ei asiakirjoista saa täyttä selvyyttä siihen, millainen työ on ollut Y:n pääasiallista työtä. Mikäli pääasiallisena työnä on ollut satamissa tehty päivystys, veneiden kunnostus ja muu työ, kysymykseen tulee työaikalain soveltaminen Y:n kaikkeen työhön. Näin Y:n työskentelyyn maissa olisi sovellettava työaikalakia eikä työajasta kotimaanliikenteen aluksissa annettua lakia. Työaikalakia olisi pääasiallisen työn periaatteen mukaan sovellettava myös purjehduksilla tehtyyn työhön, ellei työaikalain 2 luvun 1 momentin 3 kohdasta johdu muuta. Jos taas merellä tapahtuva työ on ollut Y:n pääasiallista työtä, Y:n työhön tulisi sovellettavaksi työajasta kotimaanliikenteen aluksissa annettu laki edellyttäen, että sen kaikki soveltamiskriteerit täyttyvät. Pääasiallisuus olisi työneuvoston käsityksen mukaan ratkaistava lähinnä työhön käytetyn ajan perusteella. Huomioon olisi kuitenkin otettava, että väliaikaisesti muualla kuin aluksella tehtävä työ kuuluu työajasta kotimaanliikenteen aluksissa annetun lain piiriin suoraan lain 1 §:n nojalla. Näin ollen purjehduskauden aikana lyhytaikaisesti satamassa tehtävää työtä ei olisi luettava työaikalain alaiseksi työksi, kun arvioidaan, mitä työtä Y on pääasiallisesti tehnyt.

Kolmantena vaihtoehtona on se, että Y:n työ maissa purjehduskauden ulkopuolella ja toisaalta hänen työnsä purjehduksilla katsottaisiin sillä tavoin erillisiksi työjaksoiksi, että niihin voitaisiin soveltaa eri työaikasäädöksiä pääasiallisuusperiaatteesta huolimatta. Tätä vaihtoehtoa vastaan työneuvoston mielestä puhuu kuitenkin se, että Y:n kaikki työtehtävät ovat liittyneet veneristeilypalveluihin, purjehduskauden aikanakin tehdään merkittäviä työjaksoja maissa ja tehtävät on myös määritelty yhdellä ja samalla työ sopimuksella.

Saatavilla oleva aineisto työneuvoston käsityksen mukaan viittaa kaiken kaikkiaan siihen, että Y:n työhön olisi sovellettava työaikalakia hänen pääasiassa tekemänsä työn laadun ja määrän perusteella. Asia on lopullisesti ratkaistava viimeksi mainituista seikoista esitettävän tarkemman selvityksen nojalla. Seuraavassa työneuvosto tarkastelee jäljellä olevia kysymyksiä työaikalain soveltamisen pohjalta.

Y:n työn itsenäisyys

Työaikalain 2 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan työaikalakia ei sovelleta työhön, jota työntekijä tekee kotonaan tai muutoin sellaisissa oloissa, ettei voida katsoa työnantajan asiaksi valvoa siihen käytettävän ajan järjestelyjä. Hallituksen esityksessä (HE 34/1996, s. 36-37) todetaan, että tällaista lain soveltamisalan ulkopuolelle jäävää työtä voisi olla kauppaedustajan tai tätä vastaavan työ, eräät työt avosairaanhoidossa ja terveydenhoidossa, sosiaalitoimessa sekä niin kutsuttu kenttätyö tai tätä vastaava työ. Näitä töitä ei ole määritelty tai luonnehdittu tarkemmin hallituksen esityksessä. Arviointi siitä, jääkö työ sen suoritusolosuhteiden itsenäisyyden vuoksi työaikalain ulkopuolelle vai ei, tehdään aina tapauskohtaisesti. Arviointiin vaikuttaa olennaisesti työn suorituspaikan lisäksi työn luonne.

Työaikalain 2 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun työn on oltava luonteeltaan itsenäistä. Työn itsenäisyyttä osoittavat osaltaan työntekijän mahdollisuus itse suunnitella työnsä tarkat toimintatavat ja -ajat. Työntekijän mahdollisuus itse suunnitella työnsä järjestelyt ei kuitenkaan yksin ole riittävä edellytys juuri mainitun lainkohdan kannalta. Työn on oltava tosiasiallisesti niin itsenäistä, että työnantajalla ei ole kohtuullisia mahdollisuuksia puuttua työhön käytettävän ajan järjestelyihin. Hallituksen esityksessä työaikalaksi on todettu, että työhön on sovellettava työaikalakia, jos työnantaja voi etukäteen määrätä työn päivittäiset ajankohdat. Samoin on asia, jos työntekijä on velvollinen ilmoittamaan, milloin hän aloittaa ja lopettaa päivittäisen työnsä. Työnantajalla tulee olla myös tosiasiallisesti mahdollisuus valvoa päivittäisen työajan käyttöä (HE 34/1996, s. 37).

Työneuvosto on lausunnossaan TN 1371-00 ottanut kantaa työaikalain soveltamisesta Puu- ja Erytysalojen liiton aluetoimitsijan työhön. Työneuvosto katsoi, että aluetoimiston ulkopuolella tehtävä työ muodosti merkittävän osan aluetoimitsijan työstä.

Työneuvosto katsoi, että aluetoimitsijan työhön toimistossa tuli soveltaa työaikalakia, ellei tämä työskentely ole - verrattaessa sitä kiinteän työpaikan ulkopuolella tehtävään työhön - lyhytaikaista ja tilapäistä. Siltä osin kuin työtä tehtiin kiinteän työpaikan ulkopuolella työneuvosto katsoi, ettei työhön työneuvoston aiemman käytännön ja aluetoimitsijan työn itsenäisen luonteen vuoksi ollut sovellettava työaikalakia.

Lausunnossaan TN 1373-01 (äänestys 4-3) työneuvosto taas katsoi, että ns. menekinedistäjään oli sovellettava työaikalakia. Työneuvosto katsoi, että työskentelyyn yhtiön toimitiloissa varastopäivinä tuli soveltaa työaikalakia. Samaan lopputulokseen työneuvosto päätyi kiinteän toimipaikan ulkopuolella tehdystä työstä. Työneuvosto totesi, että esitetyn selvityksen perusteella tältä osin menekinedistäjän työtä oli pidettävä melko itsenäisenä, koska hän suunnitteli päivittäiset käyntikohteensa asiakasyritysten tuotteiden menekin mukaan. Hän ei kuitenkaan voinut valita asiakasliikkeitä eikä niiden sijaintia, sillä niistä oli työnantaja määrännyt ennalta. Menekinedistäjän tuli lisäksi laatia asiakaskäyntisuunnitelma mielellään kolme viikkoa, mutta käytännössä viikko etukäteen. Vaikka työnantaja ei hyväksynyt tai tarkistanut reittisuunnitelmaa etukäteen, työneuvosto katsoi työnantajalla olleen mahdollisuuden puuttua siihen, jos asiakaskäynneistä tuleva liikevaihto olisi jäänyt pieneksi tai käyntejä olisi ollut kustannuksiin nähden liian vähän. Työneuvosto kiinnitti lisäksi huomiota siihen, että menekinedistäjän tuli merkitä työnantajan varastossa olleelle taululle kunkin päivän kohdalle niiden asiakkaiden kortit, joiden luokse hän ko. päivänä aikoi mennä ja työnantajalla oli mahdollisuus arvioida asiakaskäynteihin kuluva summittainen aika kuhunkin yritykseen vietävän tavaramäärän perusteella.

Lausunnossaan 1379-01 työneuvosto katsoi, että metsäalan toimihenkilöiden kiinteän työpaikan ulkopuolella tehtävän työn luonne ja sen tarkoituksenmukainen järjestely edellyttävät olennaisesti työntekijän itsenäistä suunnittelua ja päättämistä. Huomioon ottaen työneuvoston aikaisempi käytäntö tähän työhön ei ole sovellettava työaikalakia. Sitä vastoin työaikalakia on sovellettava kiinteässä työpaikassa tehtävään työhön, ellei tämä työskentely ole tilapäistä ja lyhytaikaista verrattaessa sitä kiinteän työpaikan ulkopuolella tehtävään työhön.

Työneuvosto tarkasteli lausunnossaan TN 1332-96 sittemmin kumotun kauppaliikkeiden ja toimistojen työaikalain soveltamista ulkomailla tapahtuvaan messutyöhön ja Suomessa tapahtuviin ulkomaalaisten vierailuihin. Tässä lausunnossa tuli esille näkökohtia, jotka ovat edellä selostettujen lisäksi hyvin sovellettavissa nyt käsiteltävään Y:n työskentelyyn. Työneuvosto totesi, että on ”tarkastettava sitä, onko työnantajalla ollut kohtuulliset mahdollisuudet joko itse tai alaistensa avulla valvoa, milloin yrityksen tai liikkeen ulkopuolella tehtävä työ alkaa ja päättyy. Mahdollisuutta työsuorituksen jatkuvaan valvontaan ei edellytetä. Valvonnan mahdollisuuteen viittaavat muun muassa se, että työnantajalla on työpäiväkirjan tai työaikataulun avulla mahdollista määrätä työntekijän työajan käytöstä (HE 5/1978, s. 5).” Työneuvosto totesi, että huomiota on kiinnitettävä siihen, voiko työnantaja etukäteen määrätä työntekijän työajan

käytöstä sekä tietää ja varmistua siitä, että työntekijä noudattaa määräyksiä. ”Riittävää on kuitenkin jo se, että työnantajalla on mahdollisuudet tarvittaessa selvittää, milloin työ alkaa ja päättyy. Jos messujen, näyttelyiden yms. ajankohta ja aikataulu ovat etukäteen määrättyt ja selvillä tapahtumakohtaisesti, on työnantajalla katsottava olevan mahdollisuus puuttua myös työntekijän työajan käyttöön tapahtumien aikana. - - - Jos taas työn määrä, työn tarkka ajankohta ja ajankäyttö ovat työntekijän itsensä päätettävissä, ei voida katsoa työnantajan asiaksi valvoa työajan käyttöä. Tällä tarkoitetaan tilanteita, joissa työntekijän omaan päätösvaltaan jää esim. se kuinka kauan hän päivittäin on messuosastolla ja joissa työntekijän ei ole edellytetty suorittavan tiettyjä työtehtäviä ajankohtana ennen ja jälkeen tapahtuman sekä tapahtuman aikana. Jos työnantajalla on mahdollisuus puuttua kunkin asiakasvierailun ohjelmaan ja näin etukäteen vaikuttaa työntekijän työpanoksen määrään ja työajan käyttöön vierailujen aikana, on työnantajan asiana myös valvoa työntekijän työajan käyttöä - - - Valvonnan mahdollisuus on katsottava puuttuvan, jos työntekijä itsenäisesti suunnittelee, päättää ja sopii asiakasyritysten tms. kanssa asiakasvierailujen ajankohdista ja osallistuu niihin ilman, että työnantaja voi puuttua ajankohtiin, ohjelmiin ja näin työntekijän työajan käyttöön etukäteen vierailukohtaisesti. Samoin jos työntekijän työajan käyttö muodostuu tilanteen ja asiakkaiden toiveiden mukaan ilman ennalta laadittuja suunnitelmia. - - - Eri asemassa arvioitaessa työajan valvonnan mahdollisuutta on työ, jonka suorituspaikka pysyy samana verrattuna työhön, jossa suorituspaikka on osittain työntekijän itsensä päätettävissä ja jossa suorituspaikka vaihtelee viikon ja jopa yhden päivänkin aikana useaan otteeseen.” Lausuntopyynnössä tarkoitettussa tapauksessa työnantajalla on ennen purjehduksia ollut jollakin tarkkuudella tieto purjehdusten pituudesta ja Y:lle kuuluvista työtehtävistä. Purjehdussuunnitelma on ollut Y:n ja asiakkaan tekemä, mutta lähtö- ja tuloajat on työnantaja ilmoittanut. Toisaalta purjehdukseen käytettävä aika saattoi riippua sääolosuhteista ja asiakkaan toiveista purjehduksen aikana. Tällöin ennalta sovittu purjehduksen pituus saattoi muuttua. Purjehdukset ovat kestäneet yhdestä kymmeneen päivään. Niiden aikana Y on voinut olla puhelinyhteydessä työnantajaan, ja hän on myös saanut työtehtäviä koskevia ohjeita.

Purjehduksen aikana Y:n liikkumavapaus on ollut rajoitettu ja hänen sidonnaisuutensa työhön on tältä kannalta ollut suuri. Mahdollisuuksia työajan yksityiskohtaisempaan valvontaan on kuitenkin heikentänyt se, että veneisännän purjehduksilla käyttämästä ajasta on vaikea erottaa työajaksi katsottavaa aikaa ja työntekijän vapaa-aikaa. Y:n ajankäytön jakautumisesta ei olekaan voitu esittää yksilöityä selvitystä. Työajan käytön seuranta oli jäänyt Y:n itsensä tehtäväksi, kun taas työnantaja näyttää valvoneen lähinnä purjehduksen kokonaispituutta. Vuorokautisen työajan pituus on riippunut sääolosuhteista ja purjehduksen aikana tehtävistä päätöksistä. Y:n kuvauksen mukaan työpäivän pituus ja tarvittaessa sen rajoittaminen on ollut hänen ja asiakkaan välinen, joskus hankalakin neuvottelukysymys.

Y:n olosuhteiltaan, sisällöltään ja päivittäiseltä kestoiltaan vaihteleva työ purjehduksilla on työneuvoston käsityksen mukaan kokonaisuutena arvioiden ollut siinä määrin itsenäistä, ettei työnantajan asiaksi ole voitu katsoa työajan käytön valvontaa. Työhön ei siten ole sovellettava työaikalakia työaikalain 2 §:n 1 momentin 3 kohdan perusteella.

Sovelletut lainkohdat

Työaikalaki (605/1996) 1 ja 2 §.

Äänestys

Työneuvoston lausunto syntyi äänestyksen (5-2) jälkeen, ja lausunto perustuu puheenjohtaja Saloheimon, jäsenten Kaittola, Virtanen ja Äimälä sekä varajäsen Hartikan mielipiteeseen. Jäsenet Rusanen ja Pahlman esittivät oheisen eriävän mielipiteen.

ERIÄVÄ MIELIPIIDE

Jäsenet Jorma Rusanen ja Irma Pahlman esittivät seuraavan eriävän mielipiteen työaikalain 2 §:n 1 momentin 3 kohdan tulkinnasta katsoen, että veneisännän työ purjehduksilla ei kokonaisuutena arvioiden ole ollut niin itsenäistä, ettei työnantajan asiaksi ole voitu katsoa työajan käytön valvontaa. Työ ei siten mainitun säännöskohdan perusteella jää työaikalain soveltamisen ulkopuolelle.

Y:n työn ja sen suoritusolojen itsenäisyys

Työaikalain 2 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan työaikalakia ei sovelleta työhön, jota työntekijä tekee kotonaan tai muutoin sellaisissa oloissa, ettei voida katsoa työnantajan asiaksi valvoa siihen käytettävän ajan järjestelyjä. Hallituksen esityksessä (HE 34/1996, s. 36-37) todetaan, että tällaista lain soveltamisalan ulkopuolelle jäävää työtä voisi olla kauppaedustajan tai tätä vastaavan työ, eräät työt avosairaanhoidossa ja terveydenhoidossa, sosiaalitoimessa sekä niin kutsuttu kenttätyö tai tätä vastaava työ. Näitä töitä ei ole määritelty tai luonnehdittu tarkemmin hallituksen esityksessä. Arviointi siitä, jääkö työ sen suoritusolosuhteiden itsenäisyyden vuoksi työaikalain ulkopuolelle vai ei, tehdään aina tapauskohtaisesti. Arviointiin vaikuttaa olennaisesti työn suorituspaikan lisäksi työn luonne ja laatu.

Työaikalain 2 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun työn on oltava luonteeltaan niin itsenäistä, että työnantajan asiana ei ole valvoa siihen käytetyn ajan järjestelyjä. Työn itsenäisyyttä osoittavat osaltaan työntekijän mahdollisuus itse suunnitella työnsä tarkat toimintatavat ja -ajat. Työntekijän mahdollisuus itse suunnitella työnsä järjestelyt ei kuitenkaan yksin ole riittävä edellytys juuri mainitun lainkohdan kannalta. Työn on oltava tosiasiallisesti niin itsenäistä, että työnantajalla ei ole kohtuullisia mahdollisuuksia puuttua työhön käytettävän ajan järjestelyihin. Hallituksen esityksessä työaikalakia on todettu, että työhön on sovellettava työaikalakia, jos työnantaja voi etukäteen määrätä työn päivittäiset ajankohdat. Samoin on asia, jos työntekijä on velvollinen ilmoittamaan, milloin hän aloittaa ja lopettaa päivittäisen työnsä. Työnantajalla tulee olla myös tosiasiallisesti mahdollisuus valvoa päivittäisen työajan käyttöä (HE 34/1996, s. 37).

Työneuvosto on lausunnossaan TN 1371-00 ottanut kantaa työaikalain soveltamisesta Puu- ja Erityisalojen liiton aluetoimitsijan työhön. Työneuvosto katsoi, että aluetoimiston ulkopuolella tehtävä työ muodosti merkittävän osan aluetoimitsijan työstä. Työneuvosto katsoi, että aluetoimitsijan työhön toimistossa tuli soveltaa työaikalakia, ellei tämä työskentely ole - verrattaessa sitä kiinteän työpaikan ulkopuolella tehtävään työhön - lyhytaikaista ja tilapäistä. Siltä osin kuin työtä tehtiin kiinteän työpaikan ulkopuolella työneuvosto katsoi, ettei työhön työneuvoston aiemman käytännön ja aluetoimitsijan työn itsenäisen luonteen vuoksi ollut sovellettava työaikalakia.

Lausunnossaan TN 1373-01 (äänestys 4-3) työneuvosto taas katsoi, että ns. menekinedistäjään oli sovellettava työaikalakia. Työneuvosto katsoi, että työskentelyyn yhtiön toimitiloissa varastopäivinä tuli soveltaa työaikalakia. Samaan lopputulokseen työneuvosto päätyi kiinteän toimipaikan ulkopuolella tehdystä työstä. Työneuvosto totesi, että esitetyn selvityksen perusteella tältä osin menekinedistäjän työtä oli pidettävä melko itsenäisenä, koska hän suunnitteli päivittäiset käyntikohteensa asiakasyritysten tuotteiden menekin mukaan. Hän ei kuitenkaan voinut valita asiakasliikkeitä eikä niiden sijaintia, sillä niistä oli työnantaja määrännyt ennalta. Tämä vaikutti keskeisesti siihen, mihin asiakaskäynnit suuntautuivat ja miten työaika toimipisteen ulkopuolella muodostui. Menekinedistäjän tuli lisäksi laatia asiakaskäyntisuunnitelma mielellään kolme viikkoa, mutta käytännössä viikko etukäteen. Vaikka työnantaja ei hyväksynyt tai tarkistanut reittisuunnitelmaa etukäteen, työneuvosto katsoi työnantajalla olleen mahdollisuuden puuttua siihen, jos asiakaskäynneistä tuleva liikevaihto olisi jäänyt pieneksi tai käyntejä olisi ollut kustannuksiin nähden liian vähän. Työneuvosto kiinnitti lisäksi huomiota siihen, että menekinedistäjän tuli merkitä työnantajan varastossa olleelle taululle kunkin päivän kohdalle niiden asiakkaiden kortit, joiden luokse hän ko. päivänä aikoi mennä ja työnantajalla oli mahdollisuus arvioida asiakaskäynteihin kuluva summittainen aika kuhunkin yritykseen vietävän tavaramäärän perusteella. Työnantajalla oli siten katsottava olleen mahdollisuus valvoa menekinedistäjän työtä hänen ollessaan työssä yrityksen toimipisteen ulkopuolella.

Lausunnossaan 1379-01 työneuvosto katsoi, että metsäalan toimihenkilöiden kiinteän työpaikan ulkopuolella tehtävän työn luonne ja sen tarkoituksenmukainen järjestely edellyttävät olennaisesti työntekijän itsenäistä suunnittelua ja päättämistä. Huomioon ottaen työneuvoston aikaisempi käytäntö tähän työhön ei ole sovellettava työaikalakia. Sitä vastoin työaikalakia on sovellettava kiinteässä työpaikassa tehtävään työhön, ellei tämä työskentely ole tilapäistä ja lyhytaikaista verrattaessa sitä kiinteän työpaikan ulkopuolella tehtävään työhön.

Työneuvosto tarkasteli lausunnossaan TN 1332-96 sittemmin kumotun kauppaliikkeiden ja toimistojen työaikalain soveltamista ulkomailla tapahtuvaan messutyöhön ja Suomessa tapahtuviin ulkomaalaisten vierailuihin. Tässä lausunnossa tuli esille näkökohtia, jotka ovat edellä selostettujen lisäksi hyvin sovellettavissa nyt käsiteltävään Y:n työskentelyyn. Työneuvosto totesi, että on ”tarkasteltava sitä, onko työnantajalla ollut kohtuulliset mahdollisuudet joko itse tai alaistensa avulla valvoa, milloin yrityksen tai liikkeen ulkopuolella tehtävä työ alkaa ja päättyy. Mahdollisuutta työsuorituksen jatkuvaan valvontaan ei edellytetä. Valvonnan mahdollisuuteen viittaavat muun muassa se, että työnantajalla on työpäiväkirjan tai työaikataulun avulla mahdollista määrätä työntekijän työajan käytöstä (HE 5/1978, s. 5).” Työneuvosto totesi, että huomiota on kiinnitettävä siihen, voiko työnantaja etukäteen määrätä työntekijän työajan käytöstä sekä tietää ja varmistua siitä, että työntekijä noudattaa määräyksiä. ”Riittävää on kuitenkin jo se, että työnantajalla on mahdollisuudet tarvittaessa selvittää, milloin työ alkaa ja

päättyy. Jos messujen, näyttelyiden yms. ajankohta ja aikataulu ovat etukäteen määräytyt ja selvillä tapahtumakohtaisesti, on työnantajalla katsottava olevan mahdollisuus puuttua myös työntekijän työajan käyttöön tapahtumien aikana. - - - Jos taas työn määrä, työn tarkka ajankohta ja ajankäyttö ovat työntekijän itsensä päätettävissä, ei voida katsoa työnantajan asiaksi valvoa työajan käyttöä. Tällä tarkoitetaan tilanteita, joissa työntekijän omaan päätösvaltaan jää esim. se kuinka kauan hän päivittäin on messuosastolla ja joissa työntekijän ei ole edellytetty suorittavan tiettyjä työtehtäviä ajankohtana ennen ja jälkeen tapahtuman sekä tapahtuman aikana. Jos työnantajalla on mahdollisuus puuttua kunkin asiakasvierailun ohjelmaan ja näin etukäteen vaikuttaa työntekijän työpanoksen määrään ja työajan käyttöön vierailujen aikana, on työnantajan asiana myös valvoa työntekijän työajan käyttöä - - - Valvonnan mahdollisuus on katsottava puuttuvan, jos työntekijä itsenäisesti suunnittelee, päättää ja sopii asiakasyritysten tms. kanssa asiakasvierailujen ajankohdista ja osallistuu niihin ilman, että työnantaja voi puuttua ajankohtiin, ohjelmiin ja näin työntekijän työajan käyttöön etukäteen vierailukohtaisesti. Samoin jos työntekijän työajan käyttö muodostuu tilanteen ja asiakkaiden toiveiden mukaan ilman ennalta laadittuja suunnitelmia. - - - Eri asemassa arvioitaessa työajan valvonnan mahdollisuutta on työ, jonka suorituspaikka pysyy samana verrattuna työhön, jossa suorituspaikka on osittain työntekijän itsensä päätettävissä ja jossa suorituspaikka vaihtelee viikon ja jopa yhden päivänkin aikana useaan otteeseen.”

Lausuntopyynnössä tarkoitettussa tapauksessa työnantajalla on ennen purjehduksia ollut tieto purjehdusten pituudesta ja Y:lle kuuluvista työtehtävistä. Työnantaja on ennen purjehduksia ilmoittanut tiedot lähtö- ja paluusatamista sekä lähtö- ja tuloajat. Lähdetessä Y teki asiakkaan kanssa ja toiveiden mukaan yksityiskohtaisemman purjehdussuunnitelman. Toisaalta purjehdukseen käytettävä aika saattoi riippua sääolosuhteista ja asiakkaan muuttuneista toiveista purjehduksen aikana. Tällöin ennalta sovittu purjehduksen pituus saattoi muuttua. Purjehdukset ovat kestäneet vajaasta päivästä viiteen kuuteen päivään. Niiden aikana Y on ollut puhelinyhteydessä työnantajaan, ja hän on myös saanut työtehtäviä koskevia ohjeita.

Purjehduksen aikana Y:n liikkumavapaus on ollut rajoitettu ja hänen sidonnaisuutensa työhön on tältä kannalta ollut suuri. Vuorokautisen työajan pituus on riippunut sääolosuhteista ja purjehduksen aikana tehtävistä päätöksistä. Toisaalta on selvää, että kaikki veneisännän purjehduksilla käyttämä aika ei ole työajaksi katsottavaa aikaa. Tehtävän luonne huomioon ottaen Y:llä ei ole ollut mahdollisuutta itse suunnitella työnsä järjestelyjä, vaan niihin on määräävästi vaikuttanut työnantajan purjehduskäsky ja työnantajan asiakkaiden toiveet. Työnantajan käskyn mukaisesti Y:n tehtävänä oli myös pitää kirjaa työtehtävistään ja käytetystä työajasta. Työnantajalla oli mahdollisuus tarvittaessa selvittää, milloin työ alkaa ja päättyy. Asiakkaita palveleva purjehdusisännän työ on luonteeltaan sellaista, että hänen edellytetään suorittavan kaikki tarvittavat purjehdukseen ja asiakaspalveluun liittyvät työt purjehduksen aikana. Työnantajalla on myös mahdollisuus puuttua sekä etukäteen annettavilla määräyksillä, että purjehduksen aikana puhelimitse annetuilla tarkentavilla määräyksillä, kuten työnantaja on tehnytkin, purjehdusohjelmaan.

Y:n työ purjehduksilla ei mielestämme kokonaisuutena arvioiden vaikuta siinä määrin työaikalain 2 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetulta työltä, että se jäisi työaikalain soveltamisen ulkopuolelle. Työ on tehty sellaisissa oloissa, että voidaan katsoa työnantajan asiaksi valvoa siihen käytettävän ajan järjestelyjä. Y:n työhön on siten sovellettava työaikalakia.